

ÁRKOSSY ISTVÁN
**Madarak jönnek,
 madarak mennek...**

Kenéz Ferenc 75 éves

Kakofon időnk morajlásai közepette, amikor Ady szavaival „Minden Egész eltörött”, egyszersmind felsejlik számomra az Úr gyakran idézett hangja is Madách drámái költeményéből: „Be van fejezve a nagy mű, igen. / A gép forog, az alkotó pihen.” Elgondolkoztat, netán részesei lettünk egy olyan érának, amikor megroppanni látszik a minden idők legtökéletesebbikének ítélt „Nagy Mű” megbonthatatlanak vélt szerkezete? A hajdan egyházi szolgálatban álló Vincent van Goghnak volt is hozzáfűzni valója eme univerzumteremtő gondolathoz, miközben művészettel áthatott ironiájával a jelenséget ilyenképpen aposztrofálta: „A világ nem tökéletes, pedig a Jóisten teremtette, de mentségére legyen mondva, hogy ez még csak egy vázlat”.

Bizony, kedves Kenéz Feri barátom, ma már én is hasonló szavakkal replikázhatok feléd, mint amivel te leptél meg kerek egy esztendővel ezelőtt, hiszen: íme, eljött a te „hetvenötöd” is, és akarva-akaratlan besurrantál deresedő kortársaink egyre inkább elcsendesedő klubjába. Viszont tudtad, hogy ez elkövetkezik, igazolja *Óceán* című versed is:

*Íme, az Egyenlítő –
 mondta valaki a hátam
 mögött, s könnyedén előreadott
 egy fekete messzelátót,
 megérkeztünk, mondta, fogd
 a fekete messzelátót,
 nézz bele bátran, mondta –
 a távcső látmezejében
 hökkenten pillantottam meg
 a nagy kékséget kettészelő
 ősz hajszált magam előtt,
 az egyenlítő, mondta
 valaki a hátam mögött,
 fogódkodjál meg, barátom,
 mondta, a földgömb
 alsó fele
 következik –*

Felidézem a régi képet: akár az ikerbolygók, úgy keringőztünk egymás körül fél életem át az emberi gra-

vitációs kisugárzás megnyugtató biztonságérzetével, ki-ki suhant (repült, baktatott, vándorogott) a fátum által kijelölt szűkebb vagy tágabb elliptikus pályáján. Az írás eleji idézetek pedig olyan megfontolásból kerültek e lapra, mivel tudom, mindenkor leghőbb szándékom világunk anomáliáinak gyógyítása felé irányult, mert te a nagyszalontai „Arany-aurában” erre születél, és most, a számvetés pillanatában elmondható: az vagy, akit a rendeltetés sikerre ítélt. Rendszeresen megírják – így hát ettől most se tekintünk el –, hogy parnasszusi elhivatásod a hatvanas-hetvenes évek második generációs erdélyi Forrás-nemzedékhez sorol olyan tollforgatók mellett, mint Király László, Csiki László, Farkas Árpád, Magyar Lajos, Szócs Kálmán, Czegő Zoltán, Bágyoni Szabó István vagy Palocsay Zsigmond. A nagyváradi kezdetek után Kolozsvár tárta fel előtted a líra honába átvezető első és talán legfontosabb átjárót az akkori Utunk irodalmi-művészeti hetilap Szentegyház utcai kiadójánál, ott váltál avatott szerkesztővé, és ott lettünk hosszú időn át kollégák, egészen addig, míg nem megközelítőleg azonos időben át nem léptük egyszer s mindenkorra Biharkeresztesnél a dermeteg határt. Ám még annak előtte, egykori szerkesztőségünkől hazafelé baktatva sörkövetelő nyári melegben, a Hárompüspök-tér kiskocsmáját is hűsögesen útba ejtve, vagy otthonainkban a Nap, Hold, Esthajnalcsillag mindenkori állására tekintet nélkül meglehetősen sűrűn találkoztak össze gondolataink. Konyhaszéken ültünk – de csillagon éreztük magunk. Eközben győződhettem meg, hogy alkotodnál fogva a hitelesség, a mives ideáktól áthatott mélyenszántó alkotói elhivatottság bűvkörében éled elrendelt poéta mindennapjaid, s talán ez magyarázza azt is, hogy miért nem volt eszed ágában sem pusztán valamiféle „világvázlattal” megelégedni. A rész és az egész illeszkedésének harmonikusnak éppen nem mondható viszonyát már akkoriban kitartó következetességgel vizslattad az életfilozófia különleges metódusával csiszolt és egyedi fénytörésű dioptriával kialakított, nélkülözhetetlen kenéz-szemüvegeden keresztül. „Bátor költőnek” tartottak. Munkatársunk, a vibráló szellemiségű, kiváló író és irodalomkritikus Mózes Attila jegyezte le rólad: „a legpontosabban fogalmazza meg úgy valóságunkat (és lehetőségeinket), hogy nem lengi be az(oka)t fölös tömjénfüst.” Megéltük, hogy az oxigénhiányos idők ellenére sorra láttak napvilágot az eseményszámba menő Kenéz-kötetek. Például a *Homok a bőröndben* címűben (versek, 1972), ahol

létünk egyre elviselhetlenebb lelki nyúgeit és okafogyott cselekvéseink aberráltságait terítéd a nyilvánosság elé, ezt írod: „...Akkor mi a megmaradtak / káromkodva és szidva / de testvériesen elosztjuk / az újabb homokkal telt bőröndöket egymás között // és tovább visszük azokat...”

A különleges csiszolású optika bizonyítottan alkalmas volt, hogy a költészet testébe tekintve annak egészségi állapotfelmérését is megtehesd, így jutva el a diagnózishoz, amelyet a *Fejállásban* című versedben váratlan megállapításként teszel: „...a költészet kivonult / a versből // a vers / kivonult a költészetből // csak a költők maradnak ott / a fűrészpor közepén // továbbra is / kicsit komikusan / makacsul...” A látélet nem kevésbé félelmetesen hangzik, ha ugyanezt a képzőművészetre is alkalmazzuk: a rajz kivonul a kompozícióból, a kompozíció kivonul a rajzból... Nyomban az ésszerű ábrázolás végét jelentheti, és ettől fogva már minden értelmetlen.

Ahogy könyvespolcomról leemelem a megsárgult védőborítókba burkolt és áttelepülés viszontagságaitól meghurcoltatott, főként Kriterionnál megjelent kiadványaidat, feltűnik, mennyire tisztán illeszkednek a kötetcímek egymás mellé gondolati háttérük üzeneteivel, ezzel is jelzést adva írásművészi erőtereid határozott irányultságáról, amely mára előttem egyfajta Kenéz-oratóriumra lényegült át, kiváltképp a gazdag kromatikájú tartalom ismeretében. Csupán a példa kedvéért hadd olvassunk egybe néhányat: *Fekete hanglemezek* (1968), *Ólomtánc* (1970), *Az átvilágított földgömb* (1975), *a Vigyázzállásból fejállásba* (1978), *A szabadulóművész* (1995), *A Hollywoodi temető* (1999), *az Angyalszőr* (2004), *Aki soha nem kellett* (2011), *Édesgyökér* (2011), *Vendéglétra* (2012), *A sóvárgás birodalma* (2015), valamint a sokat idézett és már a maga idejében jelképpé avanzsált, egy fedél alatt közölt hármass versciklus, az *XYZ* (1981). E vonzó külsővel megtervezett kiskönyvben (ihletett barátunk, a ragyogó könyvgrafikus Deák Ferenc munkája) költészetünk elhivatottságáról elmélkedsz a mindennapok földközeli, realista perspektívájából föltekintve; mindezt pedig teszed a tiszta és romlatlan gyermeki szemléletmóddal rokonítható kenézi logikával alátámasztva, pillanatig nem nélkülözve a lényedből áradó intellektuális iróniát sem. Talán a fortélyosan kiválasztott nézőpont szöge a különös látvány titka, ahonnan a valódi és a valótlan keveredésének színárnyalatai meghökkentő tónusokban tűnhetnek fel. Persze, a világ dolgairól alkotott hamvas, gyermeki

meglátások nem tartanak örökké, mindannyian kinövünk belőle, ahogy ölébe emelve magához szorít a szennyezett világ. Picasso sajátos művészete is a szeplőtlen ifjúkori értelem táján talált frissítő forrásra; erről ezt jegyzi: „Már serdülő koromban úgy rajzoltam, mint Raffaello, de egy élet kellett ahhoz, hogy úgy tudjak rajzolni, mint egy gyermek”. És lám, te is ezt követted, kedves Barátom, amikor átnyújtottad a szociografikus hitelességű, kisgyermekkel készített riportköteteid sorát, mint amilyen a *Kérdezzünk tovább* (1979), az *Én munkás vagyok, te munkás vagy, ő munkás* (1982), vagy a *Még a belvárosi iskolából sem akart senki költő lenni* (2001). Ezek alapozták meg Balázs Tibor egykor helyénvaló megállapítását: „Kenéz Ferenc húsz évvel ezelőtt találta meg a maga 'gyerekszaj-világát' Kolozsváron.”

Jól emlékszünk, hogy a túlélés hőskorának drámai pillanataiban, amikor az életút gyalogösvényei szellemi kátyúkkal voltak telis-tele, tán nemigen volt türelem bíbelődni a trocheus, anapestus vagy jambikus formákkal. Főként a próza, a szabadvers és annak változatos diffúziói leheltek friss életet a gondolati tartalomra épülő képek megfogalmazásaiba. Te is határozott lépéseket tettél az avantgárd, a formabontó líra korszakos ösvényein, hasonlóan ahhoz, ahogyan nálunk, grafikusoknál a szabad művészi rajz is élni vágyott saját létének öntörvényű lehetőségeivel. Másként szólva: nem a ködfátyolos árnyalatok halk szinonimáiban kerestük a képteremtés korba illeszthető faktúráját. (Gondolj a bámulatatos tehetségű festő-grafikus Tóth László „*Tárgyalás*” című, felforgató erejű fekete-fehér rajzciklusára, ahol csontvázra aszott alakok ökölrel verték a hatalmat megtestesítő, körbeült tárgyalóasztalt). Mert amíg a mi művészi rajzaink a hőszinű papírlap négy égtája felől nekiiramodva mélyfekete barázdákat szántottak a mondanivaló origója felé hasítva, addig a te verseidben a szavak telitalálata jelölte az elképzelés eszenciáját, a megkerülhetetlenül kimondandót. Akkoriban akár végzetes is lehetett ez a játék. De hadd idézzek még egy intelmet a nagy spanyol festőgénuszról: „A képek nem arra valók, hogy lakásokat díszítsünk velük; a kép védelmi eszköz és támadó fegyver az ellenség szemben”. Nos, tán van ennek valami köze az irodalomhoz is...

Festő-grafikusként költőt ünnepeve, ezúttal egy olyan, a képzőművészetben is alkalmazott eljárást szeretnék szóba hozni, amely poétikád építményében is már a kezdetektől fogva kiemelten hangsúlyos

„statikai” szerepet játszott. Ez pedig a ritmusteremtés, az ismétlés, a refrén, a gondolati visszatérés szembe-tűnő formájának fokozott jelenléte. A művészetek széles spektrumában az ilyen „fogásnak” határozott célja a véletlenszerűség látszatát még csírájában is elvetni, vagyis: a kívánt hangsúlyt lehetőleg még hangsúlyozottabbá tenni. A *Vendéglétra* (2012) jelzésű köteted olyannyira erre a sajátos formarendszerre is épül, hogy a *Levegőt!* című versed teljes egészében többször felbukkan a kötet lapjain. Ezáltal a gondolatvétel és a levegővétel egészségesen lüktető páros dallama – az élet nélkülözhetetlen feltételeként – messterien egybeesik. Az egykori Utunk mai utódlapja, a Helikon címlapján megjelent rendhagyó hangvéltelű *Szégyenvers* (2007) – ritka hullámokat kavart! – is ugyancsak magán viseli a fent említett sajátosságokat, nem mindennapi belső tartalommal fokozva. Sokáig tabuként kezelt gondolat tárulkozik fel ebben a korszakos poémában, amelyet a felszakadt erdélyi lelkiismeret elsőként a te tolladba diktált az évtizedekig elhúzódó, közös társadalmi szerepvállalás megalázónak minősíthető elmulasztása után. Ez a „poétikai kiáltvány”, ez a „lelkiismereti óda”, valóságosan megrendítő, főleg olyannak, aki átélte (túlélte) a falanszteri kor véget nem érőnek tűnő pillanatait: „A szégyenverset meg kell írni, / meg kell írni a szégyenverset, / azt a verset, mit nem írtunk meg / s így az a vers csak szégyenkezhet /.../ és teltek így évek, korszakok, / kőkorszakok, jégkorszakok, / melyeknek mélyén ott morajlik, / ott morajlik még ma is minden, / minden, mit láttunk, s meg se láttuk, / mert elfordultunk valahányan, / elfordultunk, hogy látva lásunk / valami mást, mint amit látunk, / elfordultunk, hogy meg ne értsük, / elfordultunk, hogy meg ne éljük...”

Viszont nem volt szokásod gyötrő korunkban a vészkijáratként használt és általánosan elfogadott szimbólumokban, metaforákban történő költői képalakítás, ahol a poéta szándékosan valami másra utal, mint amit az írás első olvasatában felkínál. Te nem terhelted homokkal teli bőröndökkel a verslábakat, ehelyett inkább választottad az egyértelműséget, és ebben érzékelhetően különböztél is kortársaidtól.

A festett díszleteknek nem volt helye ott – gondolhatad –, ahol annyira nyomasztó a mélységiszony valósága. Mindeközben fáradtságot nem kímélve homokszemtől homokszemig kitartóan szitáltad (és szitálsz még ma is) prózai valóságunk dűnéit, tán keresed a „minden egész eltörött” maradék csillámporát, ám lelsz helyette csupán szétszórt befőttesüveg-szilánkokat, mivel az ördög is a részletekben rejtezik.

Persze, lehet úgy is előretekinteni, hogy közben tükröt tartunk a kezünkben, így erősítve meg a látszatot, miszerint összekapcsolódik két kép: a múlt és a jövő. Tükrünk nem hazudik. Legutóbbi kötetedben, a *Cérnafűben* olvasható *Ozsváth* című írásod, amely műfaji meghatározása szerint talán lehetne: „igaz történeten alapuló minikrimi”, meg is elevenedett benne – sőt, több alkalommal, mivel ki tudja, hányszor olvastam már el –, noha minden esetben vonzva taszít, ahogy újra és újra átélem józan fejjel csak abszurdnak ítélnél, ámde mégis hiperrealista filmkockáit. Bár lehet, hogy néhanapján a szalámivégen tán nem is madzag lógott, hanem valamiféle kötél, amelyet a szőrös szívű eladó hurokkal együtt akart az arra alkalmas, gémberegett vásárló nyakába varrni...

Ám ne legyünk pillanatig se ünneprontók, hiszen szépemlékü képkockák is bevillannak a mára már itt-ott kopottas tükörbe: a görgetegkövek között zakaoló Nyárad-menti kis, fehér háznál közösen átélt romantikus órák. Jól emlékszem, ott illusztráltam zápor utáni szivárványpaletánál, estéli harangkondulás idején, a bükkös irányából besompolygó gombailatban és az imádott kakukk hangjainál *Esőben könnyen rámtaláltok* (1983) című gyermekversköteted. Aztán az ég sötét vászna előtt a tűzből felszökkenő narancsszínű szikrák, mint kergetőző apró ősködök, elillantak a hűvösen kéklő csillagmező felé. Lassan, de gyérült a láng. Ilyenkor éreztük, hogy kár lenne kialudnia, és rá-ráfújtunk a hamu alatt kűszködő, élni akaró parázsra...

A képen ma is úgy van minden, mint akkor volt – semmi nem változott.

Csak a nagy kerék forog csikorogva tovább.

És madarak jönnek, madarak mennek...